

ოთარ გოგოლიშვილი *

დამფუძნებელი კრება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს შესახებ **

აბსტრაქტი: ბათუმის ოლქში შექმნილ მძიმე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ვითარებას და საზოგადოებრივ განწყობას არაერთხელ გამოეხმაურა საქართველოს საკანონმდებლო ორგანო, რომლის მასალებიც დაცულია საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის არქივსა და ქართველოლოგიის განყოფილებაში.

1919 წლის 21 მარტს გაიმართა დამფუძნებელი კრების მე-ოთხე სხდომა, რომელზეც ევგენი გეგეჭკორმა ვრცლად ისაუბრა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ მთელ მსოფლიოში შექმნილ მძიმე ეკონომიკურ კრიზისზე, იმაზე, თუ როგორ ახდენს იგი გავლენას საქართველოზეც. მან ხაზი გაუსვა საქართველოს განაპირა კუთხეებში შექმნილ მძიმე სიტუაციას, რომელიც, ძირითადად, უცხო ძალების მიერ იყო ინსპირირებული. შექმნილი სიტუაციიდან გამოსავალი კი, ბატონი გეგეჭკორის თქმით, მდგომარეობს შემდეგში: „მთავრობამ აშკარად უნდა განაცხადოს, რომ საქართველოს განაპირა კუთხეებში ბნელი რეაქციული ელემენტები ცდილობენ რესპუბლიკის დამხობას და ამ მიზნით გარეშე ძალებს იშველიებენ. აფხაზეთსა და სამუსლიმანო საქართველოს მთავრობა განსაკუთრებულ ყურადღებას აპყრობს. ჩვენი მიზანია, ამ კუთხეებში თავისებური განვითარების უზრუნველყოფა, ადგილობრივი ძალებით

---

* ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოლოგიის დეპარტამენტის პროფესორი

** მოხსენება 2022 წლის 12 დეკემბერს ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩატარებულ კონფერენციაზე „საქართველოს დამფუძნებელი კრება: ქართული პარლამენტარიზმის გამოცდილება“

შინაური მართვა-გამგეობის მოწყობა და დედასამშობლოსთნ შეგნებულად დაკავშირება...

მთავრობა ახლო მომავალში შემოიღებს საერობო თვითმართველობას იმ მაზრებში, რომელნიც ჯერ კიდევ მოკლებულნი არიან ამ ინსტიტუტს და დაჩქარებით შეუდგება წვრილი საერობო ერთეულების მოწყობას, რომელნიც დემოკრატიული რესპუბლიკის საფუძველს წარმოადგენენ და ხალხის ბატონობას განამტკიცებენ"

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში საერობო თვითმართველობის დანერგვა ერთგვარ გამოსავლად მიიჩნია სოციალისტ-ფედერალისტთა ფრაქციამაც. მათ დამფუძნებელი კრების მეხუთე სხდომაზე (1919 წლის 22 მარტი) განაცხადეს, რომ „დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს ეროვნულ უმცირესობათა უფლების უზრუნველყოფას. თუ ჩვენ აფხაზეთსა და სამაჰმადიანო საქართველოში არ განვახორციელებთ გამოცხადებულ თვითმმართველობას, ფრიად გართულდება საქმე და ჩვენ ვერ შემოვიკრებთ ჩვენ გარშემო გაფანტულ ელემენტებს...."

ეროვნულ-დემოკრატიების აზრით, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში შექმნილი მძიმე ვითარება არა მსოფლიო ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისი, არამედ მმართველი პარტიის, სოციალ-დემოკრატიების ბრალი იყო. ეროვნულ-დემოკრატი სპირიდონ კედიას თქმით, „მთავრობას საქართველოს განაპირა კუთხეებში შეცდომა შეცდომაზე მოსდით. სოხუმის ოლქი, ბათუმისა და ზაქათალას ოლქები, იგივე ბოლცალო, ახალქალაქისა და ახალციხის მაზრები, ყველა ეს კუთხე ცოცხალი სურათია ჩვენი მთავრობის შემცდარი პოლიტიკისა".

საკვანძო სიტყვები: დამფუძნებელი კრება, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო, პოლიტიკური პარტიები, საპარლამენტო ფრაქციები, მთავრობა.

ბათუმის ოლქში შექმნილ მძიმე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ვითარებას და საზოგადოებრივ განწყობას არაერთხელ გა-

მოეხმარა საქართველოს საკანონმდებლო ორგანო, რომლის მასალებიც დაცულია საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკის არქივსა და ქართველოლოგიის განყოფილებაში.

1919 წლის 21 მარტს გაიმართა დამფუძნებელი კრების მეოთხე სხდომა, რომელზეც ევგენი გეგეჭკორმა ვრცლად ისაუბრა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ მთელ მსოფლიოში შექმნილ მძიმე ეკონომიკურ კრიზისზე, იმაზე, თუ როგორ ახდენს იგი გავლენას საქართველოზეც. მან ხაზი გაუსვა საქართველოს განაპირა კუთხეებში შექმნილ მძიმე სიტუაციას, რომელიც, ძირითადად, უცხო ძალების მიერ იყო ინსპირირებული. შექმნილი სიტუაციიდან გამოსავალი კი, ბატონი გეგეჭკორის თქმით, მდგომარეობს შემდეგში: „მთავრობამ აშკარად უნდა განაცხადოს, რომ საქართველოს განაპირა კუთხეებში ბნელი რეაქციული ელემენტები ცდილობენ რესპუბლიკის დამხობას და ამ მიზნით გარეშე ძალებს იშველიებენ. აფხაზეთსა და სამუსლიმანო საქართველოს მთავრობა განსაკუთრებულ ყურადღებას აპყრობს. ჩვენი მიზანია, ამ კუთხეებში თავისებური განვითარების უზრუნველყოფა, ადგილობრივი ძალებით შინაური მართვა-გამგეობის მოწყობა და დედასამშობლოსთან შეგნებულად დაკავშირება...“

მთავრობა ახლო მომავალში შემოიღებს საეროხო თვითმართველობას იმ აზრებში, რომელნიც ჯერ კიდევ მოკლებულნი არიან ამ ინსტიტუტს და დაჩქარებით შეუდგება წვრილი საეროხო ერთეულების მოწყობას, რომელნიც დემოკრატიული რესპუბლიკის საფუძველს წარმოადგენენ და ხალხის ბატონობას განამტკიცებენ“ (გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, დამატება №4).

სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში საეროხო თვითმართველობის დანერგვა ერთგვარ გამოსავლად მიიჩნია სოციალისტ-ფედერალისტთა ფრაქციამაც. მათ დამფუძნებელი კრების მეხუთე სხდომაზე (1919 წლის 22 მარტი) განაცხადეს, რომ „დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს ეროვნულ უმცირესობათა უფლების უზრუნველყოფას. თუ ჩვენ აფხაზეთსა და სამაჰმადიანო საქართვე-

ლოში არ განვახორციელებთ გამოცხადებულ თვითმმართველობას, ფრიად გართულდება საქმე და ჩვენ ვერ შემოვიკრებთ ჩვენ გარშემო გაფანტულ ელემენტებს..." (გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, დამატება №5).

ეროვნულ-დემოკრატიების აზრით, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში შექმნილი მძიმე ვითარება არა მსოფლიო ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისი, არამედ მმართველი პარტიის, სოციალ-დემოკრატიების ბრალი იყო. ეროვნულ-დემოკრატი სპირიდონ კედიას თქმით, „მთავრობას საქართველოს განაპირა კუთხეებში შეცდომა შეცდომაზე მოსდით. სოხუმის ოლქი, ბათომისა და ზაქათალას ოლქები, იგივე ბოლცალო, ახალქალაქისა და ახალციხის მაზრები, ყველა ეს კუთხე ცოცხალი სურათია ჩვენი მთავრობის შემცდარი პოლიტიკისა“.

ს. კედიას აზრით, ამავე პოლიტიკის შედეგი იყო საქართველოს სრული იზოლაცია მეზობელ სახელმწიფოთაგან, „როგორცაა, ადერბეიჯანი, მთიულთა რესპუბლიკა და სომხეთი... საქართველოს მთავრობა ამ სახელმწიფოებთან დაახლოებას ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი საზომითა და საჭიროებით კი არ ცდილობდა, არამედ პარტიული იდეოლოგიის თვალსაზრისით და ამიტომაც განმარტოებული რჩებოდა. მისი მოქმედების ხაზია მუდმივი მერყეობა მეზობელ ერნაციონალურ პოლიტიკასა და ნამდვილ ეროვნულ სახელმწიფოებრივ პოლიტიკას შორის.... მთავრობას დღესაც არა აქვს გამორკვეული სახელმწიფოებრივი ორიენტაცია, ის, თუ რომელ პრინციპს მისცეს უპირატესობა – მოსკოვისას თუ პარიზისას, რომელი გაიხადოს სახელმძღვანელოდ. დღეს ეს ორი ცენტრია მთელს ევროპასა და ამერიკაში... ამნაირად, საქართველოს მთავრობის პოლიტიკა შინ გვასუსტებს, გვაკარგვინებს ტერიტორიას..." (კუკულაძე, 2016:87).

ამრიგად, ეროვნულ-დემოკრატიები მთავრობის მთავარ შეცდომას მის საგარეო პოლიტიკის უუნარობაში ხედავენ. ის, რომ ქვეყანას გამოკვეთილი უნდა ჰქონოდა საგარეო პოლიტიკური ორი-

ენტირები, მართალია. არადა, იმ „ორპოლუსიან სამყაროში“ რამდენადმე ბუნდოვანი იყო, თუ რომელ მხარეს იყო გადახრილი ჩვენი მისწრაფებანი. არათანმიმდევრული და ქაოსური იყო ჩვენი საგარეო პოლიტიკაც. სწორედ ამიტომაც, ნაწილობრივ, ჩვენც ვეთანხმებით ეროვნულ-დემოკრატიების ამ მოსაზრებას.

საქართველოს მმართველ პარტიას, სოციალ-დემოკრატებს, არასწორ საგარეო პოლიტიკურ კურსში ბრალს სდებდნენ სოციალ-ფედერალისტებიც. დამფუძნებელი კრების მეთხუთმეტე საგანგებო სხდომაზე (1919 წლის 10 მაისი) სიტყვით გამოვიდა სოციალ-ფედერალისტი სიმონ მდივანი. მისი თქმით, არ შეიძლებოდა საქართველოს მთავრობის ინგლისელებისადმი ბრმად ნდობა, რომლის შედეგად მივიღეთ შემდეგი: - პირველად ბათუმში აირჩიეს მთავრობა (იგულისხმება ინგლისი გ.კ.), რომელსაც არავითარი კავშირი ადგილობრივ საქმეებთან და ხალხთა, ადგილობრივ ინტერესებთან არ ჰქონდათ..." (საქართველოს დამფუძნებელი კრების სტენოგრაფიული ანგარიშები, წიგნი პირველი, 1919:7-8).

სიმონ მდივანი თავის ვრცელ სიტყვაში შეეხო ფრიად საინტერესო ფაქტს, რომელიც ქართულ ისტორიოგრაფიაში რამდენადმე უცნობია. მისი თქმით, ინგლისელებმა ბათუმში, ბაქოსა და ბორჩალოს მაზრებში გამოაკრეს შემდეგი პროკლამაცია: „რადგანაც ინგლისის ჯარმა კავკასიის ოკუპაცია მოახდინა მოკავშირეთა და ოსმალეთს შორის დადებული საზავო პირობების განხორციელების უზრუნველსაყოფად; და საზავო კონგრესის დადგენილებამდე ტერიტორიული საკითხების წესიერად და კანონიერად მოსაგვარებლად, ამისათვის: მე, ქვემოთე ამისა ხელის მომწერი ინგლისის ჯარების უფროსი, ვაცხადებ, რო მცხოვრებთა მოვალეობაა სრულიად მშვიდობიანად მოიქცნენ და რამდენადაც შესაძლებელია თავიანთ კერძო საქმეებს მოკიდონ ხელი. რამდენადაც ისინი წესიერად მოიქცევიან და ინგლისისა და მოკავშირეთა წინააღმდეგ მიმართულ ყოველგვარ საქმეში თავს შეიკავებენ და არ გაერევიან, იმდენად ისნი საფრთხეს არსაიდან არ უნდა ელოდნენ.

ამისათვის ვახადებ: ვინც მოკავშირეთა წინააღმდეგ რაიმეს მოიმოქმედებს, ამ დააპირებს, ან მტერს რაიმე საშუალებით დაეხმარება (ან რკინიგზის გაფუჭებით, ან ხიდების აფეთქებით, სამხედრო საწყობების დანგრევით, ან სხვაგვარად) მიეცემა სამხედრო სასამართლოს, ან სიკვდილით, და ან შესაფერისი სასჯელით, დაისჯება. კავკასიაში მოქმედ ინგლისის ჯარების მთავარსარდალი გენ. გ. მილნი" (კუკულამე, 2016, 96).

ამკარაა, რომ ინგლისელები ორმაგ თამაშს თამაშობდნენ. ერთი მხრივ, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობასთან დებდნენ ხელშეკრულებას, რომ შინაურ საქმეებში არ ჩაეროდნენ და მეორე მხრივ, აღნიშნული პროკლამაციით ცდილობდნენ საშინაო საქმეებიც თვითონვე გაეკონტროლებინათ. ჩვენი აზრით, სათანადო მიზეზი რომ არა, აღნიშნულ პროკლამაციას ინგლისელები ასე ხელალებით არ გაავრცელებდნენ. ჩვენს ვარაუდს ადასტურებს ბათუმის გაზეთი „ნაშ კრაი-ში" გამოქვეყნებული სტატია, სადაც საუბრარია შემდეგზე: "ჩვენ გადმოგვეცემენ ავტორიტეტული წყაროებიდან, რომელნიც ახლოს დგანან მოკავშირეთა სამხედრო წრებთან, რომ ლონდონში უკმაყოფილონი არიან საქართველოს მთავრობის მოქმედებით და მოსკოვთან კავშირს აპირებენ. ეს გამოიხატა

სხვათა შორის იმითაც, რომ მილნიმ ამას წინათ არ მიიღო თბილისის მთავრობის არც ერთი წარმომადგენელი. ინგლისელები აპირებენ ამიერკავკასიაში მთელი ძალაუფლება თვით ჩაიგდონ ხელში" (იქვე). აღნიშნული ამონარიდი რამდენადმე გაუგებარია, მაგრამ ლოგიკას რომ მივყვით, გამოდის, რომ ინგლისელები სწორედ იმიტომაც არიან განაწყენებულნი საქართველოს მთავრობის წარმომადგენლებზე, რომ მათ ბრალს სდებენ მოსკოვთან ურთიერთობაში. რა აძლევს ამის თქმის საშუალებას ავტორს - უცნობია. თუმცა, ცხადია, რომ ინგლისელები თავის ქმედებას ბათუმის ოლქში ამით ამართლებდნენ. არადა, ქართულ მთავრობას რუსეთთან დასაახლოებლად ნაბიჯები არ გადაუდგამს. გამოდის, რომ:

ინგლისელებისათვის მიზანი ამართლებს საშუალებას და ისინი ყოველი გზით ცდილობენ საქართველოს მთავრობის დაკნინებას. სწორედ ამას აღნიშნავდა სპირიდონ კედიაც თავის სიტყვაში, რომ „საქართველოში შემოსულმა მოკავშირემ (იგულისხმება ინგლისი - გ.კ.) რომ ქართველი ხალხის ეროვნული უფლების შეგნება და სუვერენობა შელახა, ეს ცხადია: შელახა არა დეკლარატიულად, არა სიტყვიერად, პირიქით, სიტყვიერად და დეკლარატიულად. იგი აცხადებს პრინციპს, რომ საქართველოს დამოუკიდებლობა ხელუხლებელია. მაგრამ, ფაქტიურად... ის არ სცემს თავის სიტყვას პატივს და სტეხს მას ძალიან ხშირადაც“ (კუკულაძე, 2016:104).

ამავე პრობლემას გამოეხმაურა სოციალ-რევოლუციონერი ივანე გობეჩიაც. მისი თქმით: „ჩვენ თავიდანვე უნდა გვცოდნოდა, რომ ინგლისის სარდლობის გულს საქართველოს სოციალისტები ვერ მოიგებდნენ და მასთან კეთილგანწყობას ვერ დაამყარებდნენ... არის თუ არა ეს მოწოდება შინაურ საქმეებში ჩარევა? არის... ჩვენში ინგლისელ ჯარების შემოსვლისთანავე, ინგლისის სარდლობამ ოფიციალურად აცნობა ჩვენს მთავრობას, რომ ის საქართველოს რესპუბლიკის შინაურ საქმეებში არ ჩაერეოდა, მაგრამ მან დღეს ეს თავის დაპირება დაარღვია და ამის შემდეგ მათ გულწრფელობაზე ლაპარაკი ზედმეტია და ჩემის აზრით, მომავალში საქართველოს რესპუბლიკის მდგომარეობა გაუარესდება...“ (იქვე). დამფუძნებელ კრებაზე ი. გობეჩიას მიერ წარმოთქმული სიტყვა იმითაცაა საინტერესო, რომ იგი შეეცადა გაერკვია, თუ რა იყო ინგლისელების ანტიქართული პოზიციის მიზეზი. მისი თქმით, ეს იყო შემდეგი: პირველი ის, რომ ქართულმა ჯარმა დაიკავა ფოცხოვის რაიონი. მეორე – წარმატებით განახორციელა ოპერაციები არტაანისა და გაგრის ოლქში და ბოლოს ის, რომ თბილისში მოკლულ იქნა ინგლისელი ექიმი. როგორც საქმის მასალებიდან ირკვევა, ფოცხოვის, არტაანისა და გაგრის ოლქში წარმოებული სამხედრო ოპერაციები ქართულ მხარეს წინასწარ ჰქონია შეთანხმებული ინგლისთან. ხოლო რაც შეეხება ინგლისელი ექიმის მკვლელობას, ქართულმა

მხარემ დააპატიმრა და გაასამართლა მკვლელები და მათ არ დაუდგინდათ რაიმე პოლიტიკური მოტივი; ეს იყო წმინდა მმარცველობის ნიადაგზე მომხდარი მკვლელობა, რომელიც ნებისმიერ ქვეყანაში შეიძლებოდა მომხდარიყო. ამიტომაც, ჩვენი აზრით ეს იყო ინგლისელთა ანტიქართული პოზიციის არა მიზეზი, არამედ საბაზი.

აბსოლუტურად სწორია ამავე სხდომაზე სოციალ-დემოკრატი რაჟდენ არსენისძის მიერ წარმოთქმული სიტყვა, რომ „აქ არ არის კითხვა თავად არც ფოცხოვისა და არტაანისა, არც მეხადირის მდინარისა, არც მოკლულ ექიმისა. აქ არის კითხვა არსებითი, კითხვა საქართველოს თვითარსებობისა, აქ არის მთავარი ძირითადი საკითხი იმისა, უნდა იარსებოს დემოკრატიულმა საქართველომ, თუ ეს უნდა გახდეს უბრალო კოლონიად რომელიმე დიდი სამეფოსი? ...“

მთელი პოლიტიკა ინგლისელებისა არის პოლიტიკა არა ხელშეწყობისა და იურიდიულ ფორმალობისა, არამედ უბრალო პოლიტიკა, ფაქტიურ მდგომარეობის შექმნისა. დიახ, ეს არის მთავარი ღერძი იმ სახელმწიფოსი, რომელიც მოსულია დღეს ჩვენში...“ (კუკულაძე, 2016: 22).

დამფუძნებელი კრების იმავე სხდომაზე მიიღეს სპეციალური დადგენილება: მოისმინა რა მთავრობის მოხსენება საქართველოს საგარეო მდგომარეობის შესახებ დამფუძნებელი კრება სავსებით იზიარებს მთავრობის პოლიტიკას, რომელიც მიმართულია საქართველოს სუვერენული უფლების და მისი არსებითი, სასიცოცხლო ინტერესების დაცვისაკენ.

დამფუძნებელი კრება დარწმუნებულია, რომ ეს ინტერესები ჩვენის რესპუბლიკისა არ ეწინააღმდეგება ჩვენს ქვეყანაში მსოფლიო ომის შემდეგ შემოსულ შეთანხმების სახელმწიფოებისა და, უპირველეს ყოვლისა, ინგლისის არსებით ინტერესებს. იგი დაიმედებულია, რომ ამ ნიადაგზე შესაძლებელია განხორციელება

ჩვენი ახალ აღორძინებული დემოკრატიის თანამშრომლობისა მსოფლიოს უძველეს დემოკრატიულ სახელმწიფოებთან.

დამფუძნებელ კრებას სწამს, რომ ჩვენი მთავრობის ზრუნვა ამ მხრივ მიმართული, შეხვედბა სრულ თანაგრძობას აქ ჩამოსულ უცხო ძალის მხრივ, რომელიც საბოლოოდ დარწმუნდება იმაში, რომ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას, რომლის განუყოფელი ნაწილი უნდა შეიქმნას სამუსლიმანო საქართველო, სურს და შეუძლია დამოუკიდებელი არსებობა და რომ მხოლოდ ამ პრინციპის ცნობით შეიძლება საქართველოს დემოკრატიის მეგობრული განწყობილების მოპოვება; დამფუძნებელი კრება მთელი ერის სახელით აღიარებს, რომ ქართველი ხალხი მთელი თავის ძალღონით დაუჭერს მხარს მთავრობას რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის დაცვაში, რომლის უფლებები საქართველოს დემოკრატიის ბრძოლით და სისხლით არის მოპოვებული“ (კუკულაძე, 2016, 115).

დამფუძნებელი კრების ტრიბუნიდან არაერთხელ ისმოდა ბათუმის ოლქის მნიშვნელობისა და მისი საქართველოსათვის დაბრუნების სურვილის შესახებ. იგი კიდევ ერთხელ აღინიშნა დამფუძნებელი კრების 27-ე სხდომაზე (1919 წლის 17 ივნისი), სადაც მგზნებარე სიტყვით გამოვიდა სოციალ-ფედერალისტი სიმონ მდივანი: „მე არ დამჭირდება იმის დასაბუთება, რომ საქართველოს არ შეუძლიან დასთმოს ბათუმის ოლქი და ქალაქი ბათუმი, ვინაიდან ეს არის ნაწილი საქართველოს მთლიან ტერიტორიისა, ეს არის ცენტრი სამაჰმადიანო საქართველოსი, ეს არის ძველი აკვანი, სადაც მძლავრი იყო საქართველოს კულტურა. ვინაიდან ჩვენს სხეულს ჩამოშორებული აქვს ეს ნაწილი, ჩვენი სხეული დაავადებული, დასუსტებული არის, და სანამ ის არ შემოუერთდება საქართველოს ჩვენ ჯანმრთელობაზე ლაპარაკს ვერ დავიწყებთ...“ (საქართველოს დამფუძნებელი კრების სტენოგრაფიული ანგარიშები, წიგნი მეორე, 1919:10-12).

იგივე პათოსი იგრძნობა საგარეო საქმეთა მინისტრის ევგენი გეგეჭკორის სიტყვაშიც: „ბათუმის მხარე ეს განუყოფელი ნაწილია

საქართველოსა. საქართველოს მთავრობას ვერ წარმოუდგენია საქართველო უბათუმოდ და ბათუმი უსაქართველოდ...“ (იქვე).

ბათუმის ოლქში სხვადასხვა ქვეყნის აგენტები ცდილობენ სიტუაციის არევას, რომელსაც არაერთხელ გამოეხმაურა ქართული საკანონმდებლო ორგანო. 1919 წლის 17 ივნისს, დამფუძნებელი კრების სხდომაზე სოციალ-ფედერალისტებმა წარმოადგინეს ფრაქციის ფორმულა, რომელიც მდგომარეობდა შემდეგში:

1. ვინაიდან ბათუმის ოლქისა და ქალაქ ბათუმის დღევანდელი გამოურკვეველი პოლიტიკური მდგომარეობა, გარდა იმისა, რომ ამორებს სამუსლიმანო საქართველოს საერთო სამშობლოს, ამავე დროს ხელს უწყობს შავ რეაქციის მსახურთ ჩვენი რესპუბლიკის საწინააღმდეგო მოქმედების ბაზად გადააქციონ ეს მხარე რადგან ბათუმს უაღრესი მნიშვნელობა აქვს რესპუბლიკის არსებობისათვის, ამიტომ მთავრობამ ყოველი ღონე იღონოს ბათუმის ქალაქსა და ოლქის საქართველოსთან შეერთების დასაჩქარებლად.

2. სასტიკი ზომები მიიღოს აგრეთვე საერთოდ ჩვენი საზღვრების დასაცავად, რათა შავი რეაქციის მსახურთა და აგენტებს საშუალება მოესპოთ ადვილად რესპუბლიკაში შემოსვლისა...“ (კუკულაძე, 2016:122)

1919 წლის 25 ნოემბერს დამფუძნებელი კრების ტრიბუნიდან კიდევ ერთხელ მოხდა განსჯა ბათუმის ოლქში მიმდინარე მოვლენებისა. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ სპეციალური დეკრეტით სამუსლიმანო საქართველოში ჩამოაყალიბა საქველმოქმედო საზოგადოება, რომელსაც საკმაოდ სოლიდური თანხა გადაეცა და დაევალა საზოგადოების კულტურული ცხოვრების დონის ასამაღლებლად ღონისძიებათა გატარება. ამის საპირისპიროდ გარკვეული ქმედებები განახორციელეს ინგლისელებმა. სამუსლიმანო საქართველოს საქველმოქმედო საზოგადოების წევრმა ნ.იმნაიშვილმა საქმის კურსში ჩააყენა დამფუძნებელი კრება და მათ მოახსენა, რომ „ამ უკანასკნელ დროს განსა-

კუთრებულ ყურადღებას აქცევენ სამუსლიმანო საქართველოში ჩვენი მტრები კულტურულ მუშაობას. ისინი აღადგენენ იქ ძველ სკოლებს, ხსნიან ახალს და ყოველივე ამას შვებიან იმ მიზნით, რომ ეს დაუპირისპირონ იქ საქველმოქმედო საზოგადოების კულტურულ მოღვაწეობას. ამით ისინი ხელს უშლიან იმ იდეის ცხოვრებაში გატარებას, რომელიც გამოიხატება სამუსლიმანო საქართველოს დედა-საქართველოსთან გაერთიანებაში...“ (საქართველოს დამფუძნებელი კრების სტენოგრაფიული ანგარიშები, წიგნი მეოთხე, 1919:15). აღნიშნული დივერსიული აქტი დროულად აღიკვეთა დამფუძნებელი კრების მიერ. ამრიგად, 1918-1919 წლებში ბათუმის ოლქში შექმნილმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურმა ვითარებამ მთლიანობაში ასახვა ჰპოვა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დამფუძნებელი კრების მასალებში. სტენოგრაფიული ანგარიშებიდან ირკვევა, რომ არ დარჩენილა საკითხი, რომელიც დამფუძნებელი კრების სპეციალური განსჯის საგანი არ გამხდარიყო. ასევე, ნაწილი საკითხებისა გაკრიტიკებულ იქნა ოპოზიციური პარტიების ფრაქციების მიერ.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, დამატება №4
2. გაზეთი „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1919, დამატება №5
3. საქართველოს დამფუძნებელი კრების სტენოგრაფიული ანგარიშები, წიგნი პირველი, 1919.
4. საქართველოს დამფუძნებელი კრების სტენოგრაფიული ანგარიშები, წიგნი მეორე, 1919
5. საქართველოს დამფუძნებელი კრების სტენოგრაფიული ანგარიშები, წიგნი მეოთხე, 1919
6. კუკულაძე გ, საქართველოს პარლამენტის როლი ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებისათვის ბრძოლის პროცესში 1918-1921 წ.წ., სადოქტორო დისერტაცია, ბათუმი, 2016

Otar Gogolishvili

Constituent Assembly on South-West Georgia

Abstract

The legislative body of Georgia has repeatedly responded to the difficult political and economic situation and public mood in the Batumi district, whose materials are preserved in the archive and Georgian studies section of the National Library of Georgia.

On March 21, 1919, the fourth session of the Constituent Assembly was held, at which Evgeny Gegechkori vastly spoke about the severe economic crisis created in the world after the First World War, and how it affected Georgia as well. He emphasized the difficult situation created in the peripheries of Georgia, which was mainly inspired by foreign forces. According to Mr. Gegechkori, the solution to the problem was as follows: "The government should clearly state that clandestine reactionary elements in peripheries of Georgia are trying to overthrow the republic and are using external forces for this purpose. The government is paying special attention to Abkhazia and Muslim Georgia. Our goal is to ensure a peculiar development in these districts, organize a domestic management board with local forces, and deliberately connect to the motherland..."

The government will soon introduce national self-government into those Uezds that still lack this institution, and will hasten to organize the small national units which will form the basis of a democratic republic and strengthen the rule of the people."

The socialist-federalist faction also considered the introduction of national self-government in South-West Georgia as a kind of solution. At the fifth session of the Constituent Assembly (March 22, 1919), they declared that "great attention should be paid to ensuring the rights of national minorities. If we do not implement the declared self-government in Abkhazia and Muslim Georgia the matter will become much more

difficult, and we will not be able to gather the scattered elements around us..."

According to the national democrats, the difficult situation created in South-West Georgia was not the fault of the world economic and political crisis but the fault of the ruling party, the social democrats. According to National-Democrat Spyridon Kedia: the government made mistake after mistake in the peripheries of Georgia. Sukhumi District, Batumi, and Zakatala Districts, also Borchalo, Akhalkalaki, and Akhaltsikhe Uezds, these corners are an obvious picture of our government's wrong policy.

Key words: Constituent Assembly, Southwest Georgia, Political parties, parliamentary factions, government